

Kawula, Stanisław

Uniwersytety Powszechne dla Rodziców formą kształtowania kultury wychowawczej społeczeństwa

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 2 (90), 63-85

1978

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

*Institut Pedagogiki i Psychologii
Zakład Pedagogiki Społecznej*

Stanisław Kawula

UNIwersytety Powszechne dla Rodziców Formą Kształtowania Kultury Wychowawczej Społeczeństwa

Zarys treści. Wprowadzenie. Funkcje założone Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców. Ocena funkcjonowania Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców. Wytyczne dla usprawnienia działalności UPdR w naszym kraju: założenia ogólne, organizacja UPdR w kraju, program i metodyka działalności, zarządzanie i efektywność ich funkcjonowania. Uwagi końcowe.

I. WPROWADZENIE

Zagadnienie roli i właściwego kształtu kultury wychowawczej społeczeństwa socjalistycznego stało się jedną z aktualnych kwestii dyskutowanych w pracach nad nowymi założeniami reformy edukacyjnej naszego narodu.

Dlaczego sprawa ta nabrała w ostatnich latach szczególnego znaczenia? Problematyka kultury pedagogicznej społeczeństwa, rodziców itp. jest obecnie często przedmiotem analiz naukowych (socjologów, pedagogów, psychologów), a przede wszystkim nader aktywnie zajmują się nią publicyści. Dyskusji na ten temat towarzyszą równocześnie rozważania co do innych istotnych dla naszego społeczeństwa spraw, jak: kultura polityczna, kultura techniczna, prawna, historyczna itd.¹ Okazało się bowiem, iż po okresie trzydziestu kilku lat formowania się u nas społeczeństwa socjalistycznego nie możemy jeszcze w pełni odpowiedzieć na pytanie o występujący model naszej kultury narodowej w jego różnych aspektach, ani o jej pożądaną wzorzec.

Zdanie sobie sprawy z tych właśnie kwestii jest niczym innym jak podsumowaniem ogólnospołecznych efektów wychowawczych naszego narodu. A efekty te określić można jedynie poprzez śledzenie konkretnej

¹ J. J. Wiatr, *Socjologia stosunków politycznych*, Warszawa 1977.

działalności, postaw i poglądów ludzi lub grup społecznych, a także funkcjonowania określonych instytucji, organizacji i stowarzyszeń powołanych do życia w naszym kraju. Zgodnie z naczelną ideą wychowującego społeczeństwa efektywność wychowawcza w różnych jej aspektach „rozkładać się” powinna na całość struktur społecznych, organizację życia i stosunki społeczno-polityczne, ekonomiczne itp., których głównym stymulatorem rozwoju są założenia ustroju socjalistycznego.

Wychowanie pojmowane jako funkcja życia społecznego wykracza poza tradycyjnie rozumiany układ instytucji oświatowych i procesów zamykających się w bezpośrednim interpersonalnym stosunku wychowawczym: wychowawca—wychowanek. Coraz większego znaczenia nabierają współcześnie koncepcje wychowania zintegrowanego, tzn. takiego, które obejmuje całokształt warunków, grup, stowarzyszeń, organizacji i instytucji działających w społeczeństwie, od funkcjonowania których uzależnione są ostateczne efekty wychowawcze. Z tego też względu podstawowym zadaniem społecznym i pedagogicznym staje się sprawa zintegrowanego funkcjonowania instytucji wychowania intencjonalnego z instytucjami wychowania naturalnego i pośredniego. Z tej właśnie racji mówi się o potrzebie jednolitego systemu oświatowo-wychowawczego w całym społeczeństwie, jak również w obrębie określonej organizacji życia zbiorowego, z którą jednostki lub grupy zachowują bezpośrednią styczność.

Niezbędnym i koniecznym warunkiem jednolitego systemu oddziaływań wychowawczych naszego społeczeństwa jest m.in. właściwa treść i jakość kultury wychowawczej społeczeństwa, atrybutywnie związanej z działalnością ludzi (nie tylko rodziców) oraz grup i instytucji społecznych.

W społeczeństwie budującym socjalizm pragniemy bowiem zaszcześcić i propagować określony wzorzec stosunku wychowawczego pomiędzy pokoleniami, którego właściwy sens powinno uświadamiać sobie przede wszystkim pokolenie dorosłych. Mówiąc zaś o wzorcu kultury pedagogicznej rodziców mamy na uwadze te ich wszystkie poglądy, żywione wzory, cele i wartości, wiadomości, stosowane metody i środki oddziaływań, które powinno uznawać i stosować w praktyce pokolenie dorosłych żyjące w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym².

Jak te kwestie kształtują się w naszym społeczeństwie na obecnym etapie rozwoju?

Koniecznym wymogiem współczesności jest, by każde nowoczesnie rozwijające się społeczeństwo zapewniało wszystkim obywatelom takie warunki rozwoju, aby mogli oni w każdej sytuacji życiowej podejmować

² S. Kawula, *Wzorzec kultury pedagogicznej społeczeństwa*, „Oświata i Wychowanie”, 19/1975.

decyzje korzystne z punktu widzenia interesów osobistych oraz społecznych oczekiwań.

Istnieje zatem problem upowszechniania i wdrażania zdobyczy naukowych do życia codziennego wszystkich obywateli, do ich pracy zawodowej, spędzania czasu po pracy, do życia rodzinnego itp. Zarówno niektóre wyniki badań, jak i obserwacje przygodne wskazują, iż tak ważna dziedzina życia społecznego pozostaje w dużej mierze poza wpływem aktualnej wiedzy naukowej, czy nawet popularnonaukowej³. Sądzi się natomiast coraz wyraźniej, że brak odpowiedniego poziomu kultury i umiejętności wychowawczych rodziców jest pierwszą — a często niezwykle trwałą — przeszkodą w przebiegu właściwie pojętej kariery życiowej ich dzieci, utrudniającą start i przyszły awans społeczno-zawodowy młodzieży⁴.

Z tych też względów sprawa upowszechnienia wiedzy i umiejętności wychowawczych przestaje być tylko sprawą prywatną ogółu obywateli i rodziców, lecz staje się coraz bardziej niezbędnym elementem polityki oświatowej naszego kraju. Przy wzrastających wymaganiach w różnych dziedzinach naszego życia konieczne staje się także udostępnianie i upowszechnianie właściwych wzorców wychowawczych wśród rodziców.

Spółeczeństwo nasze musi nadal konsekwentnie dążyć do niesienia pomocy rodzinie nie tylko w aspekcie socjalnym, ale także kulturalnym, wychowawczym i oświatowym. Potrzebne są różnorodne formy upowszechniania wiedzy pedagogicznej, a także popularyzowanie wiadomości niezbędnych dla całokształtu funkcjonowania rodziny. Posiadanie lub nieposiadanie sieci określonych instytucji i organizacji służących pedagogizacji rodziców, dobry lub zły poziom ich działalności stanowi przecież ważny wskaźnik poziomu i jakości kultury wychowawczej społeczeństwa jako całości⁵.

Trzeba w tym miejscu postawić następujące pytania: jakie „zabezpieczenia” (formy) posiada nasze społeczeństwo w zakresie udostępniania i upowszechniania określonych wzorców kultury pedagogicznej, wśród rodziców; jakie treści kultury pedagogicznej są upowszechniane przez poszczególne formy (instytucje, stowarzyszenia, organizacje); jakie sposoby („style wychowawcze”), środki i metody oddziaływań są upowszechniane wśród rodziców; jaka jest efektywność oddziaływań poszczególnych form upowszechniania kultury wychowawczej w naszym społeczeństwie; jakie są założone i rzeczywiste funkcje poszczególnych form udostępnia-

³ S. Kawula, *Świadomość wychowawcza rodziców (Stan aktualny, niektóre uwarunkowania i skutki oraz perspektywy)*, Toruń 1975.

⁴ J. Szczepański, *Refleksje nad oświatą*, Warszawa 1973, s. 13.

⁵ S. Kawula, *Podstawowe elementy kultury wychowawczej społeczeństwa*, AUNC Socjologia Wychowania I, Toruń 1976, s. 137.

nia i upowszechniania kultury pedagogicznej w naszym kraju (np. czy zostały powołane w wyniku określonych potrzeb społecznych, kogo one obejmują)?

Te i inne wątpliwości stały się powodem podjęcia badań socjopedagogicznych nad kształtem i jakością kultury pedagogicznej naszego społeczeństwa oraz treściami i formami jej kształtowania.

W artykule tym skupię się na problemie funkcjonowania Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców (dalej: UPdR), które są w naszym kraju jedną z form kształtowania kultury wychowawczej części rodziców.

II. FUNKCJE ZAŁOŻONE UNIWERSYTETÓW POWSZECHNYCH DLA RODZICÓW

Uniwersytety Powszechne dla Rodziców są instytucjonalną formą kształtowania określonego wzorca kultury wychowawczej wśród rodziców. Jest to forma bezpośredniego oddziaływania na świadomość wychowawczą rodziców. Uniwersytety Powszechne dla Rodziców są również instytucjami prowadzącymi w pewnym zakresie zbiorowe poradnictwo wychowawcze wśród rodziców oraz służą realizacji głównych celów pedagogizacji społeczeństwa, tj. przyczyniają się do pogłębienia refleksji pewnej grupy obywateli w zakresie ich działalności wychowawczej. Idzie głównie o to, aby działalność tych placówek przyczyniała się do wzbogacania posiadanej już — zwykle potocznej — wiedzy rodziców na temat wychowania o elementy naukowej i popularnonaukowej wiedzy o rozwoju i wychowaniu młodych pokoleń.

W naszym kraju UPdR mają dość krótką historię, swoją działalność rozpoczęły pod patronatem ówczesnego Towarzystwa Szkoły Świeckiej w roku oświatowym 1959/1960. Pierwsze UPdR powstały w Polsce w 1956 r. Najstarszą tego typu placówką jest Warszawski Uniwersytet dla Rodziców powołany decyzją Prezydium Rady Narodowej m. st. w lutym 1956 r. W 1959 r. rozpoczęły działalność dwie placówki UPdR: we wsi Rzecznów (woj. kieleckie) oraz UPdR przy Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie. Uniwersytety Powszechne dla Rodziców pod egidą programową Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej są w zasadzie wynikiem naszych rodzimych doświadczeń, chociaż pewne wzorce zostały także przeniesione z innych krajów europejskich, w których sprawy pomocy wychowawczej dla rodziny rozwiązywane są znacznie lepiej niż w naszym społeczeństwie (Związek Radziecki, Szwecja, Dania). Sądzimy jednak, że kilkunastoletni okres działalności UPdR w naszym kraju stanowi dostateczną podstawę do tego, aby bliżej zanalizować ich funkcjonowanie oraz określić rolę i miejsce w upowszechnianiu kultury wychowawczej wśród rodziców. Idzie tu głównie o określenie ich miejsca w przyszłym zrefor-

mowanym systemie oświatowo-wychowawczym naszego społeczeństwa, tj. w okresie upowszechnienia dziesięcioletniej szkoły ogólnokształcącej.

Chcąc określić rolę i miejsce UPdR jako instytucji ukierunkowanej na podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności wychowawczych rodziców, należy przede wszystkim wniknąć w stan organizacji, w treści programowe oraz ich realizację przez te placówki.

Instytucją określającą zasady organizacyjne, a głównie ukierunkowującą działalność programową i metodyczną omawianych tu placówek jest Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej (oczywiście wspólnie z wieloma instytucjami, stowarzyszeniami i organizacjami działającymi w naszym kraju, np. Towarzystwem Planowania Rodziny). Dlatego też zasadnicze cele i zadania Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców w zakresie pracy z rodzicami wynikają z założeń programowych TKKS⁶.

Treść tych zadań określić można jako:

a) udostępnianie i upowszechnianie jak najszerszym kręgom rodziców podstawowych wiadomości z dziedziny nauk o wychowaniu (pedagogiki, psychologii, etyki, biologii) oraz innych nauk (prawa, medycyny, filozofii) stanowiących podstawę racjonalistycznego i socjalistycznego wychowania;

b) propagowanie i zaszczepianie socjalistycznych wzorów a także właściwych metod i środków wychowawczych, które umożliwiają skuteczność oddziaływań wychowawczych;

c) kształtowanie postaw ideowych i politycznych oraz zaangażowanych postaw życiowych samych rodziców, aby oni z kolei mogli oddziaływać na świadomość i postawy ideowopolityczne swoich dzieci;

d) wdrażanie rodziców do podejmowania działań na rzecz wychowania wspólnie z innymi instytucjami, a głównie ze szkołą, przedszkolem, zakładem pracy itd.

Na II Krajowym Zjeździe TKKS działalność UPdR została uznana za jeden z głównych kierunków działania. Uznano m.in., że konieczne będzie rozszerzenie działalności UPdR w środowiskach dotąd pomijanych w tej działalności takich, jak: szkoły gminne, przedszkola, szkoły środowiskowe w nowo powstających osiedlach miejskich, placówki kultury i upowszechniania wiedzy, urzędy stanu cywilnego, wojsko oraz przede wszystkim zakłady pracy.

W ślad za tymi postanowieniami opracowano ujednolicone programy Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców, dostosowane do potrzeb określonych grup rodziców⁷. W najbliższych latach przewiduje się wzrost tych uniwersytetów w całym kraju o 40%.

⁶ Program działania Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej w latach 1973—1977, Warszawa 1973, s. 3—4.

⁷ Poradnik Uniwersytetu Powszechnego dla Rodziców, Warszawa 1971; Program Uniwersytetu Powszechnego dla Rodziców (w przedszkolu, w szkole podstawowej,

Również oficjalna ocena działalności UPdR okazała się bardzo pozytywna w porównaniu z oceną innych form upowszechniania kultury pedagogicznej w naszym kraju. Oto fragment oceny dotyczący funkcjonowania UPdR pod patronatem Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej: „W zakresie upowszechniania kultury pedagogicznej posiadają spory dorobek organizacje społeczne takie, jak TKKS, TPD, Krajowa Rada Kobiet Polskich i Liga Kobiet. Przez Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej prowadzone są Uniwersytety Powszechnie dla Rodziców (w liczbie 2,5 tys.), jako jedyna organizacja posiada ona opracowane programy dostosowane swoim zakresem tematycznym do aktualnych potrzeb wszystkich środowisk. TKKS systematycznie wzbogaca również serię popularnych wydawnictw dla rodziców, wspólnie z FJN — upowszechnia nową świecką tradycję i obrzędowość w rodzinie”⁸.

Korzystny klimat społeczny w stosunku do UPdR nie może nam jednak przesłaniać rzeczywistego poziomu i efektywności funkcjonowania tych placówek. Nawet najlepiej opracowany program nie stanie się od razu uniwersalnym środkiem usprawniania działalności UPdR. Ważna jest m.in. właściwa jego adaptacja dla potrzeb określonego środowiska społecznego, czy też grupy rodziców.

Jakie są korzystne warunki dla właściwego funkcjonowania, a co stanowi przeszkodę i utrudnia działalność UPdR? Mamy już pewne przesłanki badawcze, aby pozytywnie ocenić funkcjonowanie UPdR, np. z badań przeprowadzonych w 1968 r. nad uniwersytetami ówczesnego Towarzystwa Szkoły Świeckiej wynika taki oto generalny wniosek, iż rodzice — uczestnicy UPdR — są lepiej przygotowani do pełnienia funkcji wychowawczej niż przeciętna rodzina polska⁹. Oczywiście to optymistyczne stwierdzenie jest dość enigmatycznie uzasadnione w treści pracy i dlatego nie może być w pełni przekonujące.

Z moich badań przeprowadzonych w 1972 r. nad świadomością wychowawczą rodziców wynika, iż rodzice słuchacze UPdR wykazują nieco wyższy poziom świadomości wychowawczej niż rodzice, którzy nie brali udziału w zajęciach UPdR¹⁰. Jednak różnice w poziomach świadomości wychowawczej obu grup rodziców (określane wg skali) okazały się statystycznie nieistotne. Istnieje więc potrzeba prowadzenia dalszych badań nad efektywnością pedagogiczną Uniwersytetów Powszechnych dla Rodzi-

w szkole gminnej, w szkole średniej, w zakładzie pracy), Kraków 1975; Program Uniwersytetu Powszechnego dla Rodziców, Warszawa 1976.

⁸ Decyzja Prezydium Rządu Nr 130/76 z dnia 20 listopada 1976 r. (wyd. Ministerstwo Oświaty i Wychowania), s. 4—5.

⁹ M. Latoszek, *Wychowanie w świetle postaw i opinii słuchaczy UPdR*, [w:] *Uniwersytety dla Rodziców w świetle badań*, red. J. Sztumski, Warszawa 1969, s. 103—104.

¹⁰ S. Kawula, *Świadomość wychowawcza rodziców...*, s. 109.

ców, a także badań ciągłych nad treściami programowymi tych placówek oraz ich realizacją.

III. OCENA FUNKCJONOWANIA UNIWERSYTETÓW Powszechnych DLA RODZICÓW

Uniwersytety Powszechne dla Rodziców rozwinęły w ostatnich latach dość ożywioną działalność i nadal przewiduje się rozwój ilościowy tych placówek. W roku oświatowym 1975/1976 na terenie kraju działało ich 2475, a w roku 1976/1977 już 3100. Z tych właśnie względów należy uczynić wszystko, aby umocnić i udoskonalić funkcjonowanie tej formy oddziaływania na rodziców. Ten naczelný wniosek wyływa również z naszych badań nad efektywnością funkcjonowania tej instytucji¹¹.

Dla wysunięcia uzasadnionych postulatów w tym zakresie niezbędna jest w miarę obiektywna ocena dotychczasowej działalności tych placówek. W związku z tym, w ramach tematu węzłowego — Modernizacja systemu oświatowo-wychowawczego w warunkach rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego (Dział XIV — Kultura pedagogiczna społeczeństwa) — podjęliśmy badania socjopedagogiczne nad funkcjonowaniem oraz perspektywami Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców. Podstawową metodą badań (głównie w badaniach diagnostycznych) był sondaż diagnostyczny. Zastosowano następujące techniki badawcze, dostosowane do celu i problematyki badań: a) wywiad z kierownikami UPdR według wystandaryzowanego schematu; b) analiza dokumentacji UPdR, np. realizowanych programów; c) analiza dokumentów urzędowych, głównie dla określenia funkcji założonej UPdR; d) wywiad i test pedagogiczny określający poziom świadomości wychowawczej uczestników UPdR.

Analizowaliśmy funkcjonowanie 79 wylosowanych UPdR działających w roku oświatowym 1975/1976, by dokonać oceny funkcjonowania tych placówek w znaczeniu ścisłym, bezpośrednim (organizacja, program, metodyka pracy) oraz w znaczeniu pośrednim, tj. poprzez określenie poziomu osiągniętych efektów.

We wstępnym etapie naszych badań dokonaliśmy przeglądu wszystkich 2475 placówek zarejestrowanych w roku oświatowym 1975/1976 na terenie kraju. Chodziło w tym przypadku o ustalenie sieci UPdR według nowego podziału terytorialnego kraju, określenia ich typu ze względu na bezpośredniego opiekuna i typ środowiska, w którym działają, a także

¹¹ Szczegółowe wyniki badań zawiera raport: S. Kawuła, T. Wieluńska, Funkcjonowanie oraz perspektywy Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców, złożony w Instytucie Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Łódzkiego, w 1977, s. 113 i załączniki.

o stwierdzenie okresu ich istnienia oraz liczby rodziców objętych ich działalnością.

Okazało się, że w ostatnich trzech latach nastąpił znaczny wzrost ilościowy UPdR, zwłaszcza na terenie nowo powstałych województw. Wzrost ten charakteryzuje się jednak spontanicznością i brakiem stabilizacji funkcjonowania badanych placówek, gdyż większość z nich to instytucje istniejące od 1 do 2 lat (około 58%). W roku oświatowym 1975/1976 zaznaczył się pewien spadek liczby UPdR w małych wsiach, co należy ocenić negatywnie, gdyż pomoc wychowawcza potrzebna jest przede wszystkim rodzicom z tych środowisk. Zdecydowana większość uniwersytetów zlokalizowanych jest przy szkołach (96%), zaś niewielki odsetek stanowią placówki funkcjonujące przy przedszkolach, zakładach pracy oraz w środowisku zamieszkania. Świadczy to m.in. o zbyt małej prężności organizatorów pedagogizacji rodziców w instytucjach pozaszkolnych.

Ogólna liczba zarejestrowanych uczestników w roku oświatowym 1975/1976 wynosiła 68 363, a średnia liczba słuchaczy na jeden UPdR wynosiła około 38 osób, co odpowiada w zasadzie przyjętym normom w tym zakresie.

Ze szczegółowych analiz 79 badanych placówek wyprowadzić można jeszcze kilka uzupełniających wniosków co do ogólnej charakterystyki UPdR. Od 1973 r. zarysował się wzrost liczby słuchaczy tych instytucji o około 17%. Blisko trzy czwarte (74%) uczestników UPdR stanowią kobiety. Najliczniejszą grupę uczestników stanowili rodzice ze średnim, pomaturalnym i wyższym wykształceniem (57,2%). Oznacza to, że rodzice z niższym wykształceniem, którzy powinni być przede wszystkim objęci oddziaływaniem tych placówek, stanowili mniejszość. Podobnie niewielki był udział słuchaczy przedstawicieli warstw chłopskich i robotników niewykwalifikowanych, a przedstawiciele chłopów-robotników, robotników państwowych gospodarstw rolnych i rolniczych spółdzielni produkcyjnych w ogóle nie uczestniczyli w zajęciach UPdR. Średnia frekwencja rodziców na zajęciach była dość wysoka i wynosiła około 81%. Nauczyciele stanowili 51,3% wszystkich prelegentów, a resztę przedstawiciele innych zawodów. Uniwersytety Powszechne dla Rodziców nie posiadają własnej bazy lokalowej, a zajęcia odbywają się z reguły w klasie szkolnej (45,7% UPdR) i świetlicy (36,1%). Większość z nich powstała z inicjatywy władz oświatowych lub Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej, a udział rodziców w powoływaniu tych placówek był minimalny. Funkcje te powierzano kierownikom działających już UPdR.

Kierownikami UPdR są przeważnie nauczyciele lub dyrektorzy szkół (razem 84,8%), większość z nich ma wykształcenie wyższe lub pomaturalne, są to głównie osoby z wieloletnim stażem pracy. Większość bada-

nych placówek organizuje zajęcia dla rodziców systematycznie, tj. w stały dzień tygodnia i o stałej porze. Także te elementy funkcjonowania UPdR należy ocenić pozytywnie.

Jak widać z przytoczonych szczegółowych wniosków funkcjonowanie UPdR od strony organizacyjnej wymagać będzie usprawnień pod wieloma względami. Przede wszystkim oddziaływaniem tych instytucji należy objąć rodziców o niskim statusie społeczno-zawodowym, niskim wykształceniu i ze środowisk wiejskich. Pod tym bowiem względem uniwersytety nie spełniają spodziewanych oczekiwań.

Gdy idzie o ocenę działalności programowej i metodycznej, to nasze szczegółowe analizy wykazały, że zalecane programy pracy UPdR zawierają właściwy zakres treści z różnych szczegółowych dyscyplin naukowych potrzebnych dla zaszczepienia rodzicom przyjętego w naszym społeczeństwie wzorca kultury wychowawczej. Ich brakiem jest zbyt duża „hasłowość” treści, bez ukazania — choćby w zarysie — zakresu informacji, które należałoby przekazać rodzicom. Programy są cenną pomocą dla planowania pracy UPdR, gdyż uwzględniają tzw. kryteria rozwojowe (okresy rozwoju dzieci i młodzieży) i zakresowe (dziedziny działalności ludzkiej), z akcentem na ujęcie normatywne.

Plany pracy badanych placówek uwzględniały w zasadzie treści zalecane przez Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej. Ilość bloków tematycznych zaplanowanych była w przybliżeniu zrealizowana (95%). Zaznaczyła się jednak wyraźna niechęć w zakresie realizacji aktualnych zagadnień społecznych, np. wychowawcze funkcje zakładu pracy, a także niezbyt korzystna sytuacja przy realizacji treści ideowych i światopoglądowych. Przy realizacji szczegółowych tematów przeważały wiadomości typu „dla rodziców o dzieciach”, treści o rozwoju psychicznym dzieci i młodzieży oraz treści o społeczeństwie. Opinie kierowników, prelegentów i rodziców w zbliżony sposób akcentują poradniczą funkcję uniwersytetów i głównie jako formę podnoszenia wiedzy pedagogicznej rodziców. Część kierowników, a zwłaszcza prelegentów, nie ma właściwej orientacji w relacji: TKKS — główna rola UPdR.

Poradniki i programy UPdR w minimalnym stopniu zawierają sprawy porad metodycznych i form pracy z rodzicami. Fakt ten oraz przede wszystkim dorywczość funkcji prelegenta rzutuje na zasadniczy profil form pracy w badanych placówkach. Dominują bowiem formy o charakterze ekstensywnym (odczyty) nad formami intensywnego oddziaływania, np. praca z tekstem, dyskusja nad materiałami przygotowanymi przez samych rodziców.

Funkcjonowanie UPdR od strony metodyki zostało ocenione najbardziej krytycznie. O ile programowanie treści zajęć dla rodziców, a także ich realizacja okazały się dość korzystne z punktu widzenia realizacji za-

sadniczej idei UPdR, o tyle sposoby i formy zajęć z rodzicami w większości przypadków są zaprzeczeniem zasad pracy pedagogicznej z dorosłymi.

Z kolei przedstawimy ocenę efektów działalności badanych placówek. Szereg poprzednio wyrażonych ocen szczegółowych wskazuje raczej na niewielką efektywność funkcjonowania tych instytucji, np. form pracy z rodzicami, dorywczość funkcji prelegenta itd. Czy przypuszczenia te potwierdzają się w świetle przyjętych przez nas wskaźników pomiaru efektywności?

Przyjmując w miarę różnorodne wskaźniki pomiaru efektywności funkcjonowania UPdR¹², rozpatrywane z punktu widzenia zasady korzyści oraz skuteczności działań, określiliśmy cząstkowe i globalne rezultaty oddziaływań badanych placówek.

W świetle subiektywnych wskaźników oceny przeważająca część badanych rodziców podkreśliła przydatność odbieranych treści na zajęciach w wychowaniu swoich dzieci, około trzech czwartych wypowiedzi prelegentów wskazuje na to, iż stosunek rodziców do przekazywanych im treści jest chętny lub bardzo chętny. Również zdecydowana większość kierowników UPdR uważa, że placówki te spełniają swoje podstawowe zadania.

Pewne aspekty świadomości wychowawczej badanych słuchaczy (ich deklarowane wzorce wychowawcze i środki oddziaływań wychowawczych) w zdecydowanej większości przypadków kształtują się korzystnie z punktu widzenia przyjętych w naszym społeczeństwie wzorów wychowawczych, czy też ogólnych zasad wychowania. Zaznacza się przy tym wśród badanej grupy uczestników UPdR korzystniejszy stan świadomości wychowawczej w tym zakresie niż w grupie rodziców nie poddanych oddziaływaniu tej formy pedagogizacji.

Także właściwy wskaźnik pedagogiczny (bezpośredni), zastosowany przez nas, pozwala pozytywnie ocenić postępowanie opiekuńczo-wychowawcze rodziców — słuchaczy UPdR wobec swoich dzieci. Większość badanych rodziców zabezpiecza swoim dzieciom stałe miejsce do nauki w domu, a znaczna ich część (37,90%) stworzyła dzieciom bardzo dobre warunki pod tym względem. Parametry te są bardziej korzystne w tej grupie rodziców niż wśród rodziców nie uczęszczających na zajęcia UPdR.

Stosując syntetyczny wskaźnik pomiaru świadomości wychowawczej słuchaczy UPdR okazało się, że średni poziom tej świadomości jest wyższy niż rodziców nie objętych planową pedagogizacją¹³. Fakt ten wskazuje

¹² Ibid., s. 69—71 — do pomiaru efektywności badanych UPdR przyjęto następujące rodzaje wskaźników: administracyjne, subiektywne, pedagogiczne — pośrednie, pedagogiczne — obiektywne i pedagogiczne — właściwe.

¹³ Metoda pomiaru opisana w pracy S. Kawuli, *Świadomość wychowawcza rodziców...*, s. 28—35.

na to, iż przynajmniej potencjalnie grupa słuchaczy UPdR jest lepiej przygotowana do działalności wychowawczej, niż rodzice nie korzystający z tych placówek.

Konkluzja końcowa w tym względzie jest następująca: efekty działalności Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców są dość wysokie, pomimo istniejących wyraźnych braków w ich organizacji, planowaniu i realizacji przyjętych treści, a przede wszystkim w zakresie metodyki pracy z rodzicami.

Wniosek ten upoważnia nas wobec tego do poparcia postulatu, aby w przyszłości zachować i rozwijać tę formę kształtowania kultury wychowawczej rodziców.

Dla usprawnienia funkcjonowania tych placówek konieczne będzie jednak uporządkowanie wielu spraw związanych z ich działalnością stricte pedagogiczną.

IV. WYTYCZNE DLA USPRAWNIENIA DZIAŁALNOŚCI UPdR W NASZYM KRAJU

Naczelny wniosek wypływający z naszych badań empirycznych nad efektywnością funkcjonowania UPdR potwierdza jedną z przyjętych przez nas hipotez, iż rodzice — uczestnicy zajęć na UPdR przynajmniej potencjalnie są lepiej przygotowani do spełniania roli wychowawców, niż rodzice pozbawieni tego rodzaju pomocy.

Również subiektywne oceny na temat działalności tej instytucji wyrażane przez część rodziców, kierowników, a zwłaszcza prelegentów, przemawiają na korzyść utrzymania, rozwoju oraz doskonalenia Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców.

Wysuwając tutaj podstawowe zasady działalności tych placówek w naszym kraju, a także zasadnicze dezyderaty odnośnie niezbędnych reform w tym zakresie, pragniemy skupić się na głównych problemach funkcjonowania UPdR oraz ich perspektywach, a nie na szczegółowych zagadnieniach organizacyjnych, programowych i metodycznych odnoszących się od jednostkowych przypadków. Będą to jedynie podstawy do przyszłego opracowania różnych wariantów wzorcowych tego rodzaju placówek. Same zaś warianty wzorców nie mogą być, naszym zdaniem, tworzone jedynie na podstawie stanu założonego i stan rzeczywistego UPdR, ale niezbędnym warunkiem w tym względzie jest empiryczna weryfikacja przyjętych wzorców. To założenie wymaga przeprowadzenia eksperymentów naturalnych w różnych typach placówek, a więc środków i czasu oraz zastosowania specjalnej procedury badawczej, np. badań monograficznych nad funkcjonowaniem wybranych typów uniwersytetów.

Nasze uwagi co do zakresu funkcjonowania Uniwersytetów Powszech-

nych dla Rodziców ujmujemy w pięciu punktach: 1) założenia ogólne funkcjonowania UPdR; 2) organizacja UPdR; 3) program i treści; 4) formy i metodyka działalności UPdR; 5) zarządzanie i efektywność funkcjonowania.

Założenia ogólne

Placówek UPdR funkcjonujących np. przy szkole, albo całej ich sieci w naszym kraju nie należy traktować jako instytucji jedynych i najważniejszych w kształtowaniu kultury wychowawczej rodziców, względnie całego społeczeństwa. Ich miejsce i rolę powinniśmy określić na tle innych form i instytucji spełniających w naszym kraju to zadanie. Zagadnienie to jest szczególnie ważne w obecnym okresie, kiedy podejmujemy wysiłki koncepcyjne i organizacyjne nad udoskonalonym systemem edukacji naszego społeczeństwa. Niezbędnym zaś warunkiem dla jego wdrażania będzie właściwy kształt kultury wychowawczej wszystkich komponentów naszego społeczeństwa, w tym również rodziców. Nie tylko ważne jest bowiem ogólne kształcenie społeczeństwa, ale także kształcenie specjalne, tj. doskonalenie pod względem pedagogicznym. Wiadomo jednak, że sprawy te były w naszym kraju dość zaniedbane i są nadal rozwiązywane połowicznie, dorywczo i to głównie poprzez inicjatywy różnego rodzaju instytucji społecznych (TKKŚ, TWP, Towarzystwo Planowania Rodziny itp.). Jeśli ogół rodzin w naszym kraju ma się stać środowiskiem rzeczywiście wychowawczym, to z pewnością konieczne będzie zorganizowanie dalszych form i sposobów niesienia pomocy wychowawczej rodzicom.

Wiele krajów europejskich sprawy te rozwiązuje znacznie lepiej niż nasze społeczeństwo¹⁴. U nas dość niekorzystny stan „osamotnienia” wychowawczego rodziny wypływa z kilku powodów. Brak jest przede wszystkim instytucji kształcenia ustawicznego, które powinny podejmować w sposób zorganizowany także problemy kształtowania kultury wychowawczej rodziców lub kandydatów na rodziców. Nie ma również pozytywnych tradycji samokształceniowych u samych rodziców i młodzieży w tym zakresie. Również ogólne przemiany rodziny współczesnej, a szczególnie przemiany ról rodzicielskich powodują, że rodzice często nie są w stanie nawiązać właściwego stosunku wychowawczego z dziećmi. Przemiany zachodzące współcześnie poza rodziną i w niej samej komplikują równocześnie funkcje wychowawcze rodziny, nakreślają rodzicom nowe role i zadania. Dziś z reguły nie może wystarczyć wiedza o wypróbowanych przez pokolenia metodach wychowawczych. Funkcje ojca i matki, to prze-

¹⁴ Międzynarodowe Seminarium w Sapon (1971) nt. Telewizja w pedagogizacji rodziców — zorganizowane przez telewizję węgierską i Międzynarodową Federację Szkół dla Rodziców i Wychowawców z udziałem UNESCO.

cięż ważna sprawa społeczna, a nie tylko prywatna, to sprawa trudna i odpowiedzialna. Do wypełniania tych funkcji współczesny człowiek musi być także wyposażony w podstawy nowoczesnej wiedzy o wychowaniu i jego uwarunkowaniach, musi znać zasady, metody i sposoby racjonalnego wpływania na młode pokolenie.

Pełniejsza realizacja głównego celu pedagogizacji rodziców (lub kandydatów na rodziców) wymagać będzie w przyszłości stałego usprawniania jej form organizacyjnych i metod funkcjonowania. Jest to niezbędne ze względu na dokonujący się współcześnie postęp naukowo-techniczny, co z kolei wymaga również przyspieszania postępu w dziedzinie wychowania społeczeństwa. Postulat ten będzie możliwy do zrealizowania przy przestrzeganiu co najmniej dwu zasad: a) rozpowszechniania znajomości ideału wychowawczego socjalizmu wśród wszystkich ludzi mających do czynienia z wychowaniem dzieci (w tym także rodziców); b) udostępniania im treści i metod pozwalających na realizację tego ideału.

Idzie głównie o to, aby poprzez planowaną i różnorodną działalność społeczno-pedagogiczną wzbogacać posiadaną, potoczną wiedzę rodziców o wychowaniu oraz stosowane przez nich środki oddziaływań wychowawczych o elementy naukowej i popularnonaukowej wiedzy o wychowaniu dzieci i młodzieży.

Zarzuć można np. obecnym formom kształtowania kultury wychowawczej rodziców, iż obejmują one w zasadzie tylko te grupy dorosłych, które już mają dzieci w wieku szkoły podstawowej, a nie są do ich wychowywania przygotowywani wcześniej.

Mając na uwadze to wszystko, co dotąd powiedzieliśmy i przyszłościowe potrzeby w tym zakresie oraz rolę, jaką ma spełniać rodzina w ogólnospołecznym systemie wychowania, należy już w niedalekiej przyszłości przewidzieć uruchomienie lub zintensyfikowanie funkcjonowania następujących form kształtowania kultury wychowawczej naszych obywateli:

- 1) Upowszechnianie wzorców kultury pedagogicznej w ramach szkolnych form kształcenia winno objąć wszystkich potencjalnych rodziców. Głównie poprzez akcentowanie podstaw kultury wychowawczej, tj. wiedzy, powinno się objąć oddziaływaniem pedagogicznym młodzież powszechnej szkoły ogólnokształcącej, studentów, młodzież w ramach szkolenia wojskowego i innych szkół przygotowujących do zawodu. Można będzie to realizować poprzez wprowadzenie przedmiotu „Przygotowanie do życia w rodzinie”, a także uwzględnienie treści związanych z tym zagadnieniem na zajęciach z innych przedmiotów, np. wychowanie obywatelskie, biologia.

- 2) Oddziaływania na kulturę wychowawczą w ramach równoległego wpływu instytucji powołanych specjalnie w tym celu, lecz organizowanych raczej poza szkołą, powinny objąć zwłaszcza kandydatów do założeń

nia rodziny i młodych małżonków (rodziców). Celem tego rodzaju oddziaływań powinno być nie tylko dostarczanie wiedzy z zakresu funkcjonowania rodziny i jej roli wychowawczej, ale przede wszystkim kształtowanie odpowiednich postaw tej grupy młodzieży wobec ról i zadań, z którymi zetkną się w małżeństwie i w rodzinie. Instytucje oddziaływania równoległego powinny być organizowane głównie przy urzędach stanu cywilnego, w miejscu zamieszkania, np. w gminnych ośrodkach kultury, a patronowane przez organizacje młodzieżowe i Towarzystwo Planowania Rodziny. Należy się zastanowić, czy ta forma pracy z młodzieżą nie powinna być obowiązkowa.

3) Oddziaływanie permanentne za pośrednictwem środków masowego przekazu — w zależności od oczekiwanych potrzeb poszczególnych grup rodziców (ze względu na wiek ich dzieci, rodzaj trudności wychowawczych itp.) treść audycji radiowych, telewizyjnych oraz wydawnictw (broszur, książek, czasopism) powinna służyć przede wszystkim rozszerzaniu i pogłębianiu wiadomości rodziców. Stąd też formy prezentowania treści, aczkolwiek uwzględniające zasady popularyzacji wiedzy i liczące się ze zróżnicowaniem poziomu kulturalnego rodziców, powinny odznaczać się szczególnie wysoką fachowością.

4) Oddziaływanie i poradnictwo specjalistyczne, jak: poradnictwo wychowawcze, metodyczno-socjalne, prawne, zawodowe, rodzinne, a także działalność interwencyjna. Ten nurt kształtowania kultury wychowawczej rodziców, bądź kandydatów na rodziców, powinien być nastawiony na zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie sytuacji wyjątkowych w życiu rodziny, które mogą powstawać bądź z racji występujących lub pogłębiających się zagrożeń, np. trudności wychowawcze dzieci w okresie dorastania, alkoholizmu rodziców, bądź z racji braków konkretnej wiedzy i szukania dróg wyjścia, np. poradnictwo w zakresie życia płciowego, pielęgnacji niemowląt, albo na skutek niewłaściwych postaw rodziców, np. w stosunku do dzieci adoptowanych, kalekich, upośledzonych umysłowo itp. oraz z racji ważnych etapów w życiu rodziny i dzieci, np. wybór dalszej drogi kształcenia, zawodu itp. Inicjatywa i patronat nad tym zakresem oddziaływań w stosunku do rodziców powinny objąć instytucje takie, jak sądy dla nieletnich, poradnie wychowawczo-zawodowe, poradnie „D”, poradnie „K” i inne.

5) Pogłębianie i ukierunkowywanie kultury wychowawczej rodziców poprzez bezpośredni i systematyczny kontakt rodziców z placówką oraz konfrontowanie własnego doświadczenia pedagogicznego z grupą rodziców i prelegentem — przewodnikiem. W tym przypadku chodzi o doskonalenie istniejących już form pracy z rodzicami (kierowane przez instytucje społeczne), jak: Uniwersytety Powszechne dla Rodziców, punkty odczytowe, doraźne odczyty i spotkania w miejscu zamieszkania itp.

Dla perspektyw całego systemu oddziaływań na kulturę wychowawczą rodziców główny sens działalności UPdR upatrujemy nie w tym, aby były to nadal placówki nastawione na zaspokajanie wszelkich braków i potrzeb w zakresie kultury wychowawczej rodziców, ale by stały się formą kształtującą określony, tj. akceptowany w naszym społeczeństwie wzorzec kultury wychowawczej; kształtowany oczywiście nie w skali masowej, ale w stosunku do grup rodziców pozytywnie nastawionych do działalności tych form oraz w miarę obejmujący różne środowiska i grupy społeczno-zawodowe ludności (wsie, małe miasta, zakłady pracy, środowiska zamieszkania itp.). Powinna to być forma pracy z rodzicami nie na szczeblu elementarnym (to powinno głównie być dziełem zajęć szkolnych), ale na wyższym szczeblu edukacji pedagogicznej rodziców.

Oczywiście mówimy tu o perspektywach w tym zakresie, gdyż w obecnej sytuacji należy się nadal liczyć z wieloraką funkcją UPdR, co najbardziej wykazały nasze wyniki badań (oczekiwania rodziców, a przede wszystkim opinia kierowników i prelegentów w tym względzie). W całym kraju powinny nadal działać wielofunkcyjne placówki, takie jak Warszawski Uniwersytet Powszechny dla Rodziców, jako uniwersytety wiodące.

Realizacja tych zamierzeń wymagać będzie przede wszystkim przygotowanych specjalistów, fachowców w zakresie pedagogiki społecznej, organizatorów pozaszkolnych form pracy pedagogicznej z rodzicami, powołania w miastach (dzielnicach miast), w gminach instytucji kształcenia równoległego, permanentnego, specjalnego (przynajmniej jednej z nich), a także uwzględnienia w większym niż dotąd stopniu treści pedagogicznych w audycjach radiowych i telewizyjnych specjalnie przygotowanych oraz rozszerzania popularnonaukowych wydawnictw dla rodziców i wydawnictw fachowych o współczesnej rodzinie, niezbędnych dla kształcenia i udoskonalenia prelegentów i innych osób pracujących z rodzicami.

Organizacja działalności UPdR w kraju

Bez widzenia całokształtu form i instytucji kształtujących kulturę wychowawczą rodziców i całego społeczeństwa nie można by określić właściwej roli Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców. Przedstawiony przez nas wykaz różnych form mogących w przyszłości wpływać na kształt kultury wychowawczej naszego społeczeństwa akcentuje wyraźnie jakby instytucjonalną stronę oddziaływań. Należy bowiem mieć i to na uwadze, że kultura wychowawcza przyszłych pokoleń rodziców jest i będzie kształtowana również na „drodze naturalnej”, tj. przez bezpośrednie uczestnictwo w życiu swojej rodziny. Jest to nurt oddziaływań, który zawsze wystąpi i nie należy pomijać jego roli.

Uniwersytety Powszechne dla Rodziców, jako jedna z form kształtowania kultury wychowawczej rodziców, powinna stawać się więc formą kształtowania kultury wychowawczej grup rodziców na nieco wyższym poziomie niż poziom elementarny.

Zgodnie z naczelną ideą — kształtowanie określonego wzorca wychowawczego — działalność UPdR powinna być nadal inspirowana, rozwijana i patronowana od strony treści oraz organizacji przez TKKŚ. Natomiast zabezpieczenie ich działalności od strony realizacji programu, a zwłaszcza metodyki pracy, winno być w gestii terenowych władz oświatowych i innych organizacji specjalistycznych (np. poradnie wychowawczo-zawodowe) lub stowarzyszeń, np. Towarzystwo Planowania Rodziny.

Zgodnie z nakreśloną główną intencją tych placówek ich uczestnikami nie mogą być jednak rodzice wyselekcjonowani pod jakimś względem, np. tylko ci rodzice, których dzieci sprawiają kłopoty wychowawcze lub rodzice wykazujący stosunkowo wysoki poziom kultury ogólnej i wychowawczej. Idzie więc o to, aby tą formą oddziaływań objąć w miarę możliwości reprezentantów różnych grup społeczno-zawodowych (z naszych badań wynika m.in., że pewne grupy rodziców były zupełnie pominięte), środowisk zamieszkania, płci (nie tylko kobiet) oraz reprezentujących różny wiek (młode małżeństwa posiadające dzieci w wieku przedszkolnym, szkolnym, w wieku młodzieńczym). Rozważyć by trzeba — ze względu na zaznaczający się wpływ wychowawczy starszego pokolenia — również utworzenie grup słuchaczy złożonych z dziadków i babć.

Oddziaływanie UPdR powinno skupić się jednak na środowiskach z różnych powodów zaniedbanych kulturalnie i oświatowo, bowiem ich rola będzie nadal polegała na kształtowaniu kultury ogólnej, a nie tylko wychowawczej.

Pilnym zadaniem — jednym z pierwszych — stojącym przed Towarzystwem Krzewienia Kultury Świeckiej i Ministerstwem Oświaty i Wychowania będzie ustalenie wskaźników wzrostu UPdR w naszym kraju. Powinny być to jednak wskaźniki nie tyle wzrostu bezwzględnego (tylko ilości), lecz sieci lokalizowania tych placówek. Lokalizacja UPdR i ich wzrost ilościowy nie może tylko tradycyjnie obejmować szkół (szczególnie szczebla podstawowego), ale powinien obejmować inne, nieco pozostawione na uboczu instytucje i środowiska, a więc: przedszkola, środowiska zamieszkania, np. na bazie osiedlowych domów kultury, klubów i świetlic. Mamy kilka pozytywnych przykładów funkcjonowania UPdR w osiedlach mieszkaniowych, np. uniwersytet działający na osiedlu „Przymorze” w Gdańsku lub w Lublinie (Osiedle im. A. Mickiewicza). Należy raczej zaniechać próby lokalizacji UPdR przy urzędach stanu cywilnego, a rozwinąć tam formy oddziaływań w stosunku do kandydatów na małżonków i przyszłych rodziców. Należy natomiast prowadzić akcję rozwijania tych

placówek przy zakładach pracy, aczkolwiek obecne próby nie zawsze są udane, a efektywność tego typu UPdR jest stosunkowo najmniej owocna. Dlatego należy w przyszłości poświęcić im nieco więcej uwagi niż dotąd.

Zasadą powoływania do życia nowych uniwersytetów nie powinien być w żadnym przypadku nacisk administracyjny, lecz akcja poprzedzająca ich funkcjonowanie, np. powołanie punktu odczytowego, a następnie przekształcenie go w UPdR.

Nie sądzimy natomiast, aby tworzyć UPdR „giganty”, zlokalizowane głównie przy zespołach szkół, skupiające niekiedy 300—500 rodziców.

Program Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców

Dobór treści ogólnych dla funkcjonowania UPdR winien wynikać z naczelnej idei przyjętej dla tego typu placówki oraz z głównego celu pedagogizacji rodziców. W związku z tym rodzice uczęszczający na zajęcia UPdR powinni uzyskać tam odpowiedzi na cztery zasadnicze pytania:

1) Czym jest dziecko (młodzież) jako przedmiot wychowania? Dziecko jest organizmem i istotą społeczną rozwijającą się pod względem fizycznym i psychicznym. Odpowiedź na to pytanie wymaga przyswajania wybranych wiadomości z biologii (genetyki, anatomii, fizjologii) higieny (w tym higieny psychicznej), psychologii rozwojowej i wychowawczej oraz medycyny.

2) Jak funkcjonuje społeczeństwo jako teren wychowania? Chodzi tu głównie o zapoznawanie rodziców ze strukturą i funkcjonowaniem naszego systemu oświatowo-wychowawczego, z jego społecznymi i polityczno-ekonomicznymi podstawami, z funkcjonowaniem instytucji życia kulturalnego i z wybranymi przepisami prawnymi. Sprawy te wyjaśnić mogą wybrane wiadomości z pedagogiki (w tym z aktualnej polityki oświatowej), prawa, etyki, socjologii oraz aktualne wiadomości z życia społeczno-politycznego w kraju i za granicą.

3) Jak na tle społeczeństwa funkcjonuje rodzina i jakie ma zadania do spełnienia? Rodzina funkcjonuje w ramach społeczeństwa i stanowi jego podstawową grupę społeczną. Jej poszczególne funkcje wiążą się także z interesami całego społeczeństwa. Tak jest np. z funkcją wychowawczą rodziny. Problem ten znajduje wyjaśnienie w naukach społecznych (socjologii, pedagogice, prawie, ekonomii i psychologii).

4) Co i w jaki sposób powinni rodzice przekazywać dzieciom? Pytanie to dotyczy zadań wychowawczych rodziny oraz metod, sposobów i środków oddziaływania na dzieci. Podstawę odpowiedzi na ten temat stanowić będą przede wszystkim treści pedagogiczne.

Zapoznanie rodziców z wyróżnionymi zagadnieniami poprzez zajęcia UPdR powinno przyczynić się do podnoszenia stopnia refleksyjności rodziców w działalności wychowawczej, a jest to główny cel w zakresie kształtowania kultury wychowawczej.

Wyróżniony tu zakres problematyki uwzględnia różne płaszczyzny treści pedagogicznych. Są to treści „dla rodziców o dzieciach i młodzieży”, „dla rodziców o rodzinie i rodzicach” oraz „dla rodziców o społeczeństwie i wychowaniu”.

Tak ujęty i rozumiany zakres treści programowych UPdR znajduje swoje odzwierciedlenie w obowiązujących i zalecanych obecnie programach opracowanych centralnie z inicjatywy Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej. Jak wykazały nasze szczegółowe analizy układ treści programowych UPdR jest w zasadzie właściwy, gdy idzie o uwzględnianie kryterium rozwojowego i kryterium zakresowego.

Według przyjętych kryteriów można więc pozytywnie ocenić treści programowe Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców, zalecanych obecnie do realizacji. Ich brakiem jest zbyt duża „hasłowość” treści, bez ukazania — choćby w zarysie — zakresu informacji, które należałoby przekazać rodzicom oraz brak komentarzy i wskazówek metodycznych. Sprawy te w przyszłości wymagają uzupełnienia, bo nawet najlepsze programy opracowane przez wybitnych znawców przedmiotu, ale bez komentarza metodycznego, mogą być opatrzenie rozumiane przez bezpośrednich realizatorów.

Obowiązujące programy UPdR — aczkolwiek dobrze opracowane, bo uwzględniające również typowość placówek (w przedszkolu, w szkole gminnej, w szkole podstawowej, w szkole średniej i w zakładzie pracy) — nie są podzielone na poszczególne cykle lub okresy pracy z rodzicami.

W związku z tym niezbędnym posunięciem dla usprawnienia działalności UPdR będzie przyjęcie trzyletniego cyklu programowego dla względnie stałej grupy uczestników z podziałem na roczne grupy tematyczne. Program powinien mieć układ koncentryczny.

Przyjęcie tej zasady w programowaniu pracy każdej placówki może ustrzec w dużym stopniu kierownika i prelegentów przed przypadkowością tematyki lub niepotrzebnym powtarzaniem, a co najważniejsze, może przyczynić się do wzrostu znaczenia placówki w opinii słuchaczy, co w konsekwencji może zapobiegać zjawisku labilności jej uczestników lub całego UPdR.

Metodyka działalności UPdR

Dotychczasowa ocena funkcjonowania UPdR pod względem metodycznym była najmniej optymistyczna. Idzie więc o to, aby działalność tę

stale doskonalić i usprawniać, gdyż nawet najlepsze pomysły organizacyjne i programy na nic się zdadzą, jeśli bezpośredni wykonawcy założeń czynią to byle jak, przypadkowo i nie znając w zasadzie przygotowania do tego typu działalności.

Zgodnie z cyklicznym i koncentrycznym układem programów zajęć przyjętym przez nas dla działalności wszystkich UPdR słuszne będzie organizowanie zajęć dla poszczególnych grup rodziców ze względu na ich okres uczestnictwa w zajęciach (do 1 roku, do 2 lat i ponad 2 lata). Uniknąć można w ten sposób dublowania tematyki, a rzeczywiście rozszerzać i pogłębiać zagadnienia merytoryczne. Oczywiście nie można zakładać, iż będą to grupy zawsze stałe. W UPdR o małej liczbie słuchaczy postulat ten również nie będzie mógł być spełniony. W tym przypadku, aby uniknąć powtórzeń, należy planować tematykę zajęć na cały rok, bacząc przy tym, ażeby nawet zbieżne zagadnienia nie były prowadzone przez tego samego prelegenta. Roczny okres planowania zajęć powinien być zresztą dyrektywą dla wszystkich rodzajów UPdR.

Dobierając konkretne tematy należy się kierować obowiązującym programem ogólnym, ale pożądane jest też uwzględnianie życzeń rodziców.

Warunkiem owocnej realizacji przyjętego planu zajęć jest systematyczne i w miarę urozmaicone metodycznie przeprowadzanie zajęć z rodzicami. Optymalny okres funkcjonowania Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców powinien wynosić 7—8 miesięcy w roku, tj. od października do połowy maja. Uwzględniając różne dodatkowe zajęcia rodziców nie należy postulować zbyt częstych spotkań — raz lub dwa razy w miesiącu po 1,5—2 godzin.

Szczegółową metodykę prowadzenia zajęć z rodzicami, można sprowadzić do ogólnych zasad dydaktyki i wychowania dorosłych. Jednak ze względu na główny cel zajęć UPdR, tj. wpływanie na postawy rodziców oraz modyfikację ich działalności wychowawczej wobec swoich dzieci, nie można powielać w tym przypadku form pracy z dorosłymi, stosowanych np. na kursie. Niemal we wszystkich formach pracy z rodzicami na UPdR powinniśmy uznawać zasadę partnerstwa z rodzicami i ich kompetencji wychowawczej. Nie można traktować rodziców jak „przedłużanie” dzieci, tj. sadzać ich w ławkach, mówić do nich, odpytywać, egzaminować itp. Już sam sposób rozmieszczenia rodziców w sali, gdzie przewiduje się z nimi zajęcia, może zachęcać do wymiany myśli, dyskusji, stawiania pytań, podawania przykładów z życia swojej rodziny itd. Idzie więc o to, aby w działalności tej nie popełnić błędu, który można określić jako stworzenie barier pomiędzy prelegentem a zapalem rodziców (dystansu, barier intelektualnych, sztywności). W warunkach bezpośrednich, życzliwych i partnerskich łatwiej będzie prelegentowi aktywizować rodziców na samych zajęciach lub zachęcić do pracy samokształceniowej. Częściej rów-

niez można stosować na zajęciach intensywne formy pracy, a także uwzględniać różne propozycje aktywizujące samych rodziców, np. omówienie materiałów przygotowanych przez samych rodziców oraz inne formy pracy intensywnej z rodzicami¹⁵.

Należy w przyszłości dążyć do tego, aby w każdym Uniwersytecie Powszechnym dla Rodziców dopracować się swoistej organizacji i metodyki pracy z rodzicami. Niezbędne i ważne dla efektów działalności tej placówki będzie powołanie wszędzie samorządu spośród uczestników zajęć, zorganizowanie biblioteczek lub kąciaków bibliotecznych dla rodziców, gdzie można by było znaleźć czasopisma, broszury, książki i inne wydawnictwa potrzebne do zajęć na UPdR. Idzie w tym przypadku o zdobycie choćby minimalnej bazy dla funkcjonowania tych placówek. Przy szkołach, zwłaszcza zbiorczych szkołach gminnych, należy na ten cel wykorzystywać tzw. gabinety współpracy ze środowiskiem (o ile to możliwe również na prowadzenie zajęć z rodzicami). Cenne mogą być również inne inicjatywy, np. hospitowanie i prowadzenie przez rodziców zajęć w przedszkolu co pewien czas, udział wychowawców klas w zajęciach UPdR.

Doskonalenie systemu metodycznego każdego UPdR będzie jednak podyktowane spełnieniem pewnych ogólniejszych warunków. Najważniejsze z nich, to: a) zapewnienie prowadzenia zajęć z rodzicami przez stały zespół prelegentów — jest to postulat trudny do realizacji, można jednak co roku dostarczać kierownikom UPdR spisy lektorów i prelegentów z terenu województwa, ze wskazaniem ich specjalizacji (prelekcje i zajęcia w miarę możliwości powinni prowadzić przedstawiciele innych zawodów, a nie tylko nauczyciele); b) prowadzenie właściwej polityki powoływania kierowników UPdR oraz ich doskonalenia — formami doskonalenia pracy kierowników będą seminaria centralne, szkolenia prowadzone przez Zarządy Wojewódzkie TKKS przynajmniej dwa razy w roku oraz seminaria centralne organizowane w okresie wakacji, tzw. letnia akcja szkoleniowa TKKS (podobne formy doskonalenia należy przewidzieć również dla stałych prelegentów; wymóg ten będzie konieczny zwłaszcza dla terenowych ogniw TKKS); rozszerzanie i udostępnianie wydawnictw (serii) popularnonaukowych dla rodziców i opracowań merytorycznych oraz metodycznych dla prelegentów (wiąże się to z zapewnieniem środków na zakup podstawowej literatury na potrzeby każdej placówki); d) stosowanie w życiu obowiązujących zaleceń i zasad pracy Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców, np. wręczanie zaświadczenia tym rodzicom, którzy ukończyli cykliczny zestaw zajęć na UPdR (jest to ważny czynnik mobilizujący rodziców do uczestnictwa i systematycznej pracy).

¹⁵ G. U. Szczukina, E. Galant, K. D. Radina, *Wospitanije w semje*, [w:] *Pedagogika, kurs lekcji*, Leningrad 1966, s. 625—647; *Dalekowschodni Uniwersytet dla Rodziców*, Oświata i Wychowanie, 5/1976, seria A.

Zarządzanie i efektywność funkcjonowania UPdR

Z racji ideowego i programowego opiekuństwa nad działalnością UPdR przez TKKS ważne jest, aby ten patronat był również coraz bardziej owocny. W jakim zakresie i w jakich kwestiach aktualnie powinien się on zaznaczyć?

1) Niezbędna jest nowelizacja niektórych obowiązujących wytycznych co do zasad funkcjonowania UPdR. Najczęściej podnosi się — jako istotne — uregulowanie zasad finansowania działalności tych placówek, a także właściwego honorowania pracy kierownika i prelegentów. Również szereg przepisów szczegółowych nie jest znanych kierownikom, należy je bardziej udostępniać. Te i inne kwestie wymagają konkretniejszych ustaleń ze strony Zarządu Głównego TKKS i być może również Ministerstwa Oświaty i Wychowania¹⁶.

2) Konieczne będzie coroczne rozeznanie ze strony Zarządu Głównego TKKS i ogniw terenowych (również przez Kuratoria Oświaty i Wychowania) na temat sieci placówek UPdR w kraju i w poszczególnych województwach (gdzie są, ile, kto nimi kieruje, ilu jest słuchaczy). Tego typu danych dotąd nie zbierano lub czyniono to fragmentarycznie. Bez dokładnych informacji na ten temat nie można właściwie planować ich ilościowego rozwoju.

3) Zasadne będzie również dokonywanie cząstkowych i ogólnych ocen odnośnie poziomu funkcjonowania Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców. Ocena cząstkowa musi być dokonywana przez ogniwa terenowe z udziałem władz oświatowych. Jej celem nie może być jedynie stwierdzenie formalnych podstaw działalności placówek, ale również dokonywanie weryfikacji kierowników, pomoc w wyborze prelegentów, dostarczanie wzorcowych planów pracy itp., a także nagradzanie i wyróżnianie placówek i kierowników, którzy na to zasłużyli (co jest stosowane obecnie bardzo sporadycznie).

Oceny ogólne powinny być dokonywane co pięć lat i powinny dotyczyć zarówno założeń programowych i samych programów działalności UPdR, jak i faktycznej efektywności funkcjonowania tych placówek na terenie kraju.

Opinię w sprawie programów UPdR wydaje zespół fachowców zgro-

¹⁶ Dotychczasowe porozumienie pomiędzy wymienionymi instytucjami ma w zasadzie charakter formalny, bowiem dotyczy głównie trybu powoływania punktów odczytowo-dyskusyjnych i Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców na terenie poszczególnych województw. Zezwolenie Ministra Oświaty i Wychowania na prowadzenie UPdR przez Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej z dnia 31 marca 1976 roku podkreśla jedynie konieczność wyrażenia zgody przez właściwe kuratorium na uruchomienie tych placówek na podstawie rzeczywistych potrzeb społecznych danego środowiska.

madzonych w Komisji ZG TKKS ds. Rodziny, ale wydaje się nam, że potrzebna będzie w tym przypadku również ocena wyrażana przez Ośrodek Badań nad Rodziną Współczesną lub jeszcze inne instytucje. Natomiast badania nad rzeczywistym funkcjonowaniem UPdR powinny być zalecane zespołom naukowym z uczelni wyższych lub odpowiednich instytutów.

V. UWAGI KOŃCOWE

Dokonując ogólnej oceny istniejących w naszym kraju Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców wskazaliśmy na wiele występujących jeszcze niedociągnięć w ich funkcjonowaniu (sieci, organizacji, programie, metodyce i efektach). Pełnią one jednak zaznaczającą się rolę w kształtowaniu kultury wychowawczej części rodziców, głównie tych, których dzieci uczęszczają do szkoły podstawowej. Sądzimy jednak, iż placówki te w przyszłości powinny zmieniać swój profil i stać się istotnym elementem systemu różnych form kształtujących kulturę wychowawczą naszego społeczeństwa. W naszych propozycjach rolę UPdR widzimy głównie w pogłębianiu kultury wychowawczej rodziców, a ich miejsce wspólnie z innymi formami oddziaływań (szkolnymi, kształcenia równoległego i permanentnego oraz poradnictwa specjalnego) na kulturę wychowawczą rodziców i potencjalnych rodziców. W tak zarysowanym systemie form kształtujących kulturę wychowawczą naszych obywateli w przyszłości można upatrywać równocześnie bardziej owocną efektywność Uniwersytetów Powszechnych dla Rodziców niż dotąd.

Stanisław Kawula

POPULAR UNIVERSITIES FOR PARENTS MODELLING THE EDUCATIONAL CULTURE OF SOCIETY

(Summary)

The article discusses major conclusions of the empirical studies on 79 Popular Universities for Parents in the year 1975—1976. Programmes and organization of these institutions are guided by the Society for Propagation of Laic Culture. They started in Poland in 1955 and have recently extended their activity. Further increase is planned. Within 1967—1977 there worked 3100 PUfP in this country counting 68 363 students. Diagnostic test method has been employed and the major conclusion drawn is that in spite of relatively low organization level of methods applied, the final results are unexpectedly satisfactory. The effects confirmed the principal hypothesis that the parents participating in PUfP classes are at least potentially better prepared for the role of parents than those of them who were deprived of this kind of help.

In order to raise the standard of efficiency of PUP one should modify the profile of the institutions to make them work more selectively on parents.

According to the author above mentioned form of education should come out parallel to some other forms like continual influence as well as some specialistic guidance.

Finally, the article presents general assumptions of PUP project in Poland, its organization, methodological and syllabus ideas as well as the remarks on the method of administration and measurement of the functional effects.